Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 4 (2024) · “Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlarini ta’minlashning ustuvor yo‘nalishla...

ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

"yo‘l xaritasi" O‘zbekistonda 2023-2024 yillarda barqaror rivojlanishning milliy maqsad va vazifalariga erishishni ta’minlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni nazarda tutadi.

Xulosa. Jamiyat taraqqiyotida institutlar hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki ular insonlar hayotini tashkil etuvchi asosiy mexanizmlarni shakllantiradi. Iqtisodiy institutlar bozor barqarorligini ta'minlab, resurslarni samarali taqsimlash va bandlik darajasini oshirish orqali farovonlikka yo‘l ochadi. Ijtimoiy institutlar esa inson kapitalini rivojlantirishga hissa qo‘shib, avlodlar o‘rtasidagi bilim va tajribani uzluksiz uzatib boradi. Siyosiy institutlarning huquqiy tartibni ta'minlashdagi roli esa nafaqat ichki barqarorlik, balki xalqaro miqyosdagi integratsiya va hamkorlikni ham kuchaytiradi.

Muvaffaqiyatli jamiyat qurish uchun institutlarning samarali faoliyatini ta'minlash, ularni zamon talablariga moslashtirish va ochiqlik tamoyillarini mustahkamlash zarur. Har bir davlatning taraqqiyoti kuchli institutlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular orqali nafaqat iqtisodiy va ijtimoiy yuksalishga, balki milliy birlik va xalqaro nufuzga erishish mumkin. Shu bois, kelajak avlodlar uchun qulay muhit yaratish – bugungi kunda institutlarni isloh qilish va takomillashtirish yo‘lida qilingan harakatlardan boshlanadi.

Institutlar faqatgina qoidalar va tizimlar majmuasi emas, balki ularning ortida turgan qadriyatlar, tamoyillar va insonlar jamiyatning o‘zagi sanaladi. Shu bois, kuchli institutlar – kuchli jamiyatning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekistonning 2030 yilgacha barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish to‘g‘risida IXTIYORIY MILLIY HISOBOTI. https://api.mf.uz/media/document_files/Ikkinchi_milliy.pdf.

North, D. "Institutions, Institutional Change, and Economic Performance". Cambridge University Press, 1990.

2. Fukuyama, F. "State Building: Governance and World Order in the 21st Century". Profile Books, 2004.

3. Sen, A. "Development as Freedom". Oxford University Press, 1999.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030-yilgacha strategik rivojlanish dasturi” hujjati.

5. Jahon Banki hisobotlari va tahlillari, 2023 yil.

O‘ZBEKISTON SUV RESURSLARINI BOSHQARISHDA DAVLAT VA XUSUSIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISH: AYLANMA IQTISODIYOT TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING SAMARALI USULLARI

Sotvoldiyeva Muslimaxon G`ayratjon qizi
FarPi
muslimasotvoldiyeva201@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston suv resurslarini boshqarishda davlat va xususiy investitsiyalarni jalb etish masalalari ko‘rib chiqiladi. Aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish orqali ekologik va iqtisodiy barqarorlikka erishish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Suvni qayta ishlash va tejash texnologiyalarining ahamiyati, xalqaro tajribalar asosida O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish yo‘llari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: suv resurslari, davlat-xususiy sheriklik, aylanma iqtisodiyot, investitsiyalar, suvni tejash texnologiyalari, ekologik barqarorlik.

Kirish. Suv resurslari global ekologik va iqtisodiy tizimlarning barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda suv resurslarini boshqarish masalasi iqlim

Published: 23.12.2024

Cite this article: Sotvoldiyeva Muslimaxon G`ayratjon qizi (2024). O‘zbekiston suv resurslarini boshqarishda davlat va xususiy investitsiyalarni jalb etish: aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning samarali usullari. Emro Science and Education, 1(4). https://journal.emro.uz/public/maqola/958

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

o‘zgarishi, aholining o‘sishi va qishloq xo‘jaligi ehtiyojlari bilan bog‘liq holda tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. Bu jarayonda aylanma iqtisodiyot tamoyillarini tatbiq etish orqali ekologik barqarorlikni ta’minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish katta ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Suv resurslarining mavjudligi va samaradorligi. O‘zbekistonda suv resurslari Markaziy Osiyoning asosiy suv manbalaridan biri bo‘lgan transchegaraviy daryolar hisobiga shakllanadi. Mamlakat suvining 80 foizi qo‘shni davlatlardan oqib keladigan daryolar orqali olinadi, va bu mustaqil suv resurslariga bo‘lgan qaramlikni oshiradi. Sug‘oriladigan yer maydonlari mamlakat qishloq xo‘jaligi uchun muhim bo‘lsa-da, qishloq xo‘jaligi suv iste’molining 90 foizini tashkil etadi. Biroq, samaradorlik past darajada bo‘lib, suv yo‘qotilishi katta muammo bo‘lib qolmoqda.[23]

Iqlim o‘zgarishlari va demografik o‘sish O‘zbekistondagi suv resurslariga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Issiqlikning oshishi va yog‘ingarchilikning notekis taqsimlanishi daryo oqimining kamayishiga olib kelmoqda. Aholi sonining ortishi va sanoat rivojlanishi suvga bo‘lgan talabni oshirgan. Jahon banki tahlillariga ko‘ra, 2050 yilga kelib suv tanqisligi joriy ehtiyojdan besh barobar oshishi mumkin. Suv boshqaruvidagi infratuzilma eskirgan, zamonaviy texnologiyalar esa yetarlicha qo‘llanilmayapti. Qishloq xo‘jaligida suv ta’minoti tizimlari samarali emas, ichimlik suvi tarmoqlari esa eskirgan. O‘zbekistonning aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan suv miqdori 15 yil ichida 3048 kub metrdan 1589 kub metrgacha kamaygan.

Aylanma iqtisodiyot tamoyillari resurslardan qayta foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va tabiiy resurslarni tiklashga asoslanadi. Bu model an’anaviy "olish, ishlab chiqarish, tashlash" iqtisodiyotiga qarshi turadi. Asosiy tamoyillar quyidagilardir:

– Resurslardan samarali foydalanish: Har bir resursning butun hayot tsikli davomida maksimal foyda olish.

– Chiqindilarni minimallashtirish: Chiqindilarni resurs sifatida qayta ishlash, energiya va materiallarni ikkilamchi foydalanishga qaytarish.

– Tabiiy kapitalni tiklash: Tabiiy resurslarning holatini yaxshilash va ularning tiklanishini qo‘llab-quvvatlash.

Aylanma iqtisodiyot tamoyillari suv resurslarini boshqarishda katta ahamiyatga ega, chunki ular qayta ishlangan suvdan foydalanishni, suv tejovchi texnologiyalarni joriy qilishni va chiqindilarni yo‘q qilish o‘rniga ulardan foyda olishni taklif qiladi

Qayta ishlash, suv tejash va chiqindilarni minimallashtirishning iqtisodiy va ekologik afzalliklari haqida gap borganda, aylanma iqtisodiyot tamoyillarining suv resurslarida qo‘llanishi quyidagi iqtisodiy va ekologik afzalliklarni beradi:

– Iqtisodiy afzalliklar: 1)Suvni qayta ishlash orqali yangi resurslarga bo‘lgan ehtiyojni kamaytirish; 2) Suv ta’minoti tizimlarining samaradorligini oshirish orqali xarajatlarni qisqartirish. 3) Suv tanqisligi sababli iqtisodiyotga yetadigan zararlarni kamaytirish.

– Ekologik afzalliklar: 1)Suv resurslariga bo‘lgan bosimni kamaytirish va tabiiy ekotizimlarni himoya qilish. 2)Chiqindilarni kamaytirish orqali ifloslanishning oldini olish. 3)Resurslarni tiklashga yordam berish orqali biologik xilma-xillikni saqlab qolish.

Davlat va xususiy investitsiyalarni jalb qilishning roli va usullari. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli davlat va xususiy sektorning hamkorlikda infratuzilmani rivojlantirish va xizmatlar ko‘rsatishda resurslarini birlashtirishga

[23] https://oriens.uz/uz/journal/article/ozbekistonda-suv-siyosati-muammolar-yechimlar-va-takliflar/ O‘zbekistonda suv siyosati: muammolar, yechimlar va takliflar

qaratilgan. Suv resurslarini boshqarishda DXSh quyidagi sohalarda samarali bo‘lishi mumkin:

– Infratuzilmani rivojlantirish: Suv ta’minoti va kanalizatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish.

– Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Xususiy sektor tomonidan ilg‘or texnologiyalarni joriy qilish orqali samaradorlikni oshirish.

– Moliya resurslari: Xususiy investitsiyalar orqali davlat xarajatlarini qisqartirish.

DXSh modeli muvaffaqiyatli ishlashi uchun qonunchilik bazasi va shaffof tartibotlarning mavjudligi zarur. Masalan, Hindistonda DXSh asosida suv tozalash zavodlari qurilgan bo‘lib, ular xalqaro standartlarga javob beradi va mahalliy aholiga suv ta’minotini yaxshiladi.

Mahalliy va xorijiy investorlarni jalb qilishda mavjud imkoniyatlar va cheklovlar. Imkoniyatlar:

1. Geografik joylashuv: O‘zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida resurslarga ega bo‘lishi tufayli xorijiy investorlar uchun qulay.
2. Huquqiy kafolatlar: DXShni qo‘llab-quvvatlovchi qonunlar va xorijiy investitsiyalarga kafolatlar.
3. Mahsulot va xizmatlarga ehtiyoj: Suv resurslaridan samarali foydalanish iqtisodiyotning turli sohalarida talabni oshiradi.

Cheklovlar:

1. Siyosiy va iqtisodiy barqarorlik: Barqarorlikning yo‘qligi ba’zan xorijiy investorlar uchun xavf tug‘diradi.
2. Texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi: Yangi texnologiyalarni joriy qilish uchun mavjud infratuzilmaning holati past.
3. Moliyaviy cheklovlar: Suv loyihalari uzoq muddatda rentabellikni ta’minlashni talab qiladi, bu esa investorlarni jalb qilishda qiyinchilik tug‘diradi.

Innovatsion texnologiyalarni joriy qilishda xususiy sektorning roli. Xususiy sektor quyidagi yo‘nalishlarda innovatsion texnologiyalarni joriy etishga yordam beradi:

– Suvni qayta ishlash tizimlari: Energiya samaradorligini oshiruvchi va chiqindilarni qayta ishlovchi texnologiyalarni tatbiq etish.

– Smart tizimlar: Suv oqimini avtomatlashtirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta’minlaydigan aqlli monitoring tizimlarini joriy qilish.

– Tadbirkorlik va startaplar: Innovatsion yechimlarni taklif qiluvchi mahalliy startaplarni rivojlantirish orqali yangi ish o‘rinlari yaratish.

DXSh(Davlat-xususiy sheriklik)ning samaradorlikni oshirish yo‘llari:[24]

DXShning Asosiy Aspektlari	Ko'zlangan Natijalar	Misoliy Loyihalar
Infratuzilmani rivojlantirish	Suv ta'minotining yaxshilanishi	Hindiston: Suv tozalash zavodlari
Innovatsion texnologiyalar	Energiya va suv tejovchi texnologiyalar	Singapur: NEWater loyihasi
Moliyaviy qo'llab-quvvatlash	Byudjet xarajatlarini qisqartirish	Xitoy: DXSh asosida tozalash tizimlari

[24] https://www.worldbank.org/en/programs/global-water-security-sanitation-partnership Global water security and partnership.

Aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar, suv resurslarini boshqarishda samaradorlikni oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Suvni tejash va resurslardan samarali foydalanishni ta’minlash uchun "aqlli" texnologiyalarni qo‘llash zarur.

Xulosa sifatida, O‘zbekiston suv resurslarini boshqarish, ayniqsa, aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish orqali samarali boshqarish, kengaytirilgan investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion texnologiyalarni qo‘llashni talab etadi. Iqlim o‘zgarishlari va demografik o‘sish tufayli suvga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda, shuning uchun suv resurslarini boshqarishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish zarur. Aylanma iqtisodiyot tamoyillarini amaliyotga joriy qilish, masalan, suvni qayta ishlash va tejash, nafaqat ekologik jihatdan foydali, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bozorov, A. (2022). O‘zbekiston suv resurslarini boshqarish: Mavjud holat va kelajakdagi istiqbollar. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Suv xo‘jaligi vazirligi.
2. Mamatov, F. & Ismailov, S. (2020). "Suv resurslarini boshqarishda innovatsion texnologiyalar: Xalqaro tajriba va O‘zbekiston sharoitida". Global Water Resources, 35(2), 145-160.
3. Kim, J. & Lee, Y. (2021). Aylanma iqtisodiyot va suv resurslarini boshqarish: Xalqaro yondoshuvlar. Seul: Yashil Iqtisodiyot nashri.
4. Ushakov, R. (2021). "Suvni qayta ishlash va tejashda innovatsion texnologiyalar". Ekologiya va Energetika, 27(3), 89-94.
5. OECD (2022). Suv resurslarining samarali boshqarilishi: Aylanma iqtisodiyot tamoyillari asosida. OECD Publishing.
6. United Nations (2021). World Water Development Report 2021: Valuing Water. United Nations, Paris. https://www.worldbank.org/en/programs/global-water-security-sanitation-partnership
7. Jabbarov, T. & Samadov, B. (2023). "Suv resurslarini boshqarishda davlat-xususiy sheriklikning roli". Tadbirkorlik va iqtisodiyot, 12(1), 67-74.

AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISH IQTISODIYOTDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNI JADALLSHTIRISH VA ULARNING HUQUQ VA MANFAATLARINI SO‘ZSIZ TA’MINLASH, BARQAROR BANDLIK VA YUQORI DAROMAD TOPISHGA ERISHISH-KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHNING MUHIM SHARTI

Xasanova Guljamol Botirali qizi
(Andijon davlat universiteti 2-kurs magistranti)
xasanovaguljamol384@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish natijasida aholi farovonligini oshirish yo‘nalishlari to‘g‘risida fikr yuritilgan, hamda tadbirkorlik faolyati va tadbirkorning huquq va muhofazalarini ta’minlash bo‘yicha kamchilik va takliflar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: aholi farovonligi, farovonlik, ijtimoiy farovonlik, aholi turmush darajasi, tadbirkorlik,

Mamalakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishda tadbirkorlikning o‘rni beqiyosdir. “O‘zbekiston-2030” strategiyasining ikkinchi ustuvor yo‘ ham mamlakatimizning iqtisodiy o‘sishi va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan. U 17 ta maqsadni o‘z ichiga oladi.